

Two-dimensional nature of reading competence with the using of computer training programs is reflected in the simultaneous participation of the student in two activities, each of which has its own incentives and target expression. The challenge in computer training programs is an indirect, mediated by effects on the student.

The speech communication situations is achieved through computer simulation game, and the formation of reading competence held in conditions close to real conditions of communication. If computer training program is proper organized, the communication problem situation is natural and has all necessary components.

Individualized learning to read by computer training activities may be backed up after each answer (advice, encouragement, prize), without showing no signs of irritation or boring. In this sense, we consider the using of computer training programs as the most useful for learning reading in English in primary school.

Increased motivation and activation revealed that students using multimedia computer programs are able to use material obtained while reading English in their own practice of communication. Reading will be perceived as a natural process of finding relevant information, with its logical extension - the practical application of new knowledge to achieve game goals.

Key words: competence, reading, secondary school, motivation, computer training program, activity.

УДК 373. 3. 016:811. 161. 2

Олеся Мартіна
Olesia Martina

СИСТЕМА ВПРАВ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У РОБОТІ НАД ТЕКСТОМ

SYSTEM OF EXERCISES AS A MEANS OF DEVELOPMENT OF JUNIOR PUPILS' CREATIVE ABILITIES WHILE WORKING WITH THE TEXT

У статті розглядається проблема розвитку творчих здібностей учнів початкових класів під час роботи над текстом. Ця проблема залишається актуальною, про що свідчить низка наукових досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних учених. Погоджуємося з тим фактом, що творчі здібності розвиваються тільки в творчій навчальній діяльності. Оскільки молодший шкільний вік – це сензитивний період розвитку творчих здібностей, то він цілком оптимальний для розвитку творчості. Встановлено, що мовленнєва діяльність загалом є діяльністю творчою, отже, творчі здібності молодших школярів можуть успішно формуватися в мовленнєвій діяльності, в процесі породження і сприйняття текстів на уроках української мови. Використання тексту на уроках української мови, як основної дидактичної одиниці, дозволяє підвищити рівень творчості учнів, розвинути їх мовну здатність і активізувати творчий потенціал

Ключові слова: творчі здібності, навчальна діяльність, мовленнєва діяльність, пошукова діяльність, творчий потенціал, творчі вправи, текст, мовні одиниці, лінгвістичні уявлення, комунікативна компетенція, мовлення, висловлювання

Розвиток творчих здібностей особистості залишається й досі однією з центральних проблем у педагогіці. Це зумовлюється тим, що навчання в сучасній школі має забезпечувати формування людини-дослідника, здатної до творчого мислення, вироблення нових, оригінальних підходів і шляхів втілення певних рішень.

У Національній доктрині розвитку освіти йдеться про підготовку особистостей, здатних до творчої праці, наголошується на необхідності розвивати в молодших школярів здатності до творчого самовираження, формування вмінь виконувати нескладні творчі завдання [1].

Це вимагає особистісно зорієнтованої моделі навчання й виховання, що націлює на пошук нових шляхів і засобів, які забезпечуватимуть розвиток внутрішніх можливостей учнів, їхніх потреб, інтересів, творчих здібностей. Цьому значно сприяє система творчих вправ на розвиток мовленнєво-творчої діяльності в процесі вивчення молодшими школярами мовного матеріалу.

Творча діяльність і творчі здібності були і є предметом аналізу багатьох дослідників як вітчизняних (Н. Будій, І. Волощук, С. Гончаренко, О. Грушко, Г. Костюк, О. Кочерга, В. Моляко, В. Роменець, О. Савченко, М. Холодна та ін.), так і зарубіжних (Л. Богоявленська, Ф. Вернон, Дж. Гілфорд, О. Лук, О. Матюшкін, Я. Пономарьов, Ч. Спірмен, Е. Торранс та ін.). Учені аналізуються різні аспекти проблеми творчих здібностей: їх природи, компонентного складу, критеріїв та показників розвитку, методів і прийомів формування. Більшість з цих питань досі залишається дискусійними, що свідчить про їхню складність та багатозначність.

Як показує практика, в процесі навчання молодших школярів набувають поширення різнорівневі творчі вправи для самостійної роботи та індивідуалізовані, призначені для окремих учнів і побудовані згідно з їх когнітивним стилем та іншими особливостями. Такі вправи охоплюють усі розділи навчальної програми з української мови для 4-річної початкової школи. У період навчання грамоти мовні загадки-жарти удосконалюють дитячу звуковимову, забезпечуючи успішне аудіювання і правильне говоріння. Імпровізації та інсценізації дають можливість учням вміло вести діалог. Творчі вправи в роботі над текстом є найвищим ступенем у складній системі мовленнєвих вправ, оскільки об'єднують усі вміння – і лексичні, і синтаксичні, і з логіки та композиції тексту, і графіко-орфографічні, і вміння накопичувати матеріал. Їх використання забезпечує формування особистісного досвіду творчої діяльності.

Текст має достатню та різноманітну базу для розвитку творчих здібностей молодших школярів. Формування в молодших школярів лінгвістичних уявлень про текст, наголошує М. Вашуленко, сприяє реалізації органічного взаємозв'язку між засвоєнням ними відомостей про мову і розвитком їхнього зв'язного мовлення. Систематичне використання текстового матеріалу поступово знайомить дітей з характерними особливостями зв'язних висловлювань і, отже, готує до розуміння чужих і створення власних текстів [2, с. 98].

Однак спостереження за навчально-виховним процесом на уроках мови, аналіз творчих учнівських робіт дають змогу зробити висновки, що проблема розвитку творчих здібностей молодших школярів потребує подальшого вивчення. Отже, предметом дослідження пропонуваної статті є методика розвитку творчих здібностей учнів початкових класів під час роботи над текстом.

Як зазначають дослідники, творчі здібності можуть вироблятися і розвиватися у творчій діяльності. Оскільки молодший шкільний вік є сензитивним періодом психічного розвитку дитини, правомірно говорити, що для учнів молодшого шкільного віку таким контекстом може бути мовна діяльність у процесі роботи над текстом. Отже, вчитель має використовувати на уроках спеціальні розвивальні вправи з творчими завданнями під час роботи як з готовим текстом, так і при створенні власних творів, що дозволить розвивати творчі здібності молодших школярів.

Значну увагу творчим вправам надавав В. Мельничайко: «При віднесенні тієї чи іншої вправи до розряду творчих слід керуватися передусім розумінням самої суті творчості як найвищої форми активності і самостійної діяльності людини. При цьому виникає новий продукт, якого раніше не існувало, в нашому випадку – нове висловлювання. Якщо з об'єктивного погляду цей продукт мовної діяльності, щоб мати право називатися творчим, мусить відзначатися новизною і соціальною цінністю (такою є продукція словесної творчості письменників, критиків, журналістів), то до учнівських висловлювань таких вимог не можемо ставити: їхнє призначення суто навчальне» [5, с. 191]. Хоча для учня в процесі творчості створений продукт є суб'єктивно новим; і характер процесу від цього не перестає бути творчим. Отже, – за висновком ученого, – завжди, коли учень, виконуючи вправу, перебуває в стані пошукової діяльності, ми можемо говорити про елементи творчості. І чим вищий рівень створюваної або перетворюваної одиниці, тим помітніший творчий елемент у змісті роботи [5, с. 191].

Важливою складовою розвитку творчих здібностей молодших школярів вважаємо роботу над словом, а саме: добір стилістично доцільних синонімів, тлумачення слів із переносним значенням, використання образної лексики.

Збагачення словникового запасу дітей немислиме без тлумачення лексичних значень відомих учням та нових слів. Часто, натрапляючи на нову лексему в тексті, вчителі за браком часу обмежуються неповним з'ясуванням її лексичного значення, підведенням під більш широке поняття, без стилістичних та емоційно-експресивних ремарок. Це позбавляє дитину відчуття краси слова, уявити зримо картини, описані автором. Особливо ж, коли йдеться про текст-опис.

У традиційній методиці ще мало приділяється уваги роботі з розвитку уяви молодших учнів, хоч вони особливо чутливі до створення фантастичних образів різними засобами. Для цього віку дітей характерне наочно-образне мислення. Однак образне мислення не тотожне наочному. «Образ – це завжди узагальнення, а не наочна ілюстрація, це фотознімок з реальності. Тому образ не стільки потрібен для оформлення ідей і почуттів, скільки є психологічним знаряддям, завдяки якому людина відкриває ці ідеї, думки і переживання» [4, 6-7].

Важливе значення не тільки для збагачення словникового запасу учнів, а й для формування стилістичних умінь є робота над переносним значенням слів, синонімами, антонімами, експресивно забарвленою лексикою. Візьmemo для прикладу такий текст:

Зимовий ліс

Ліс стояв, неначе молода під вінцем, у дорогому білому уборі, якого не вигідає ні одна людська думка.

І все те диво світилось наскрізь, блищало, сипало іскрами, діамантами, переливалось то різким, то матовим світлом. Ні одна картина природи влітку не може прирівнятись до тієї пишної фантастичної картини мертвої зими: то був тихий, мрійний, фантастичний сон заснулої землі.

Дорога спускалась в глибокий вузький яр, знов піднімалась на горба, то знов западала в долини. Серед лісу замаячила хатина, прикрита білим товстим шаром м'якого снігу. Коло неї була прогалина: на тому місці неначе хто розкинув пишний фантастичний квітник: кружало густого терну було ніби виткане з павутиння та срібних ниток; розкидані кушчики собачої бузини, папороті та бур'яну стали схожі на невидимі квітки, викувані з срібла; висока одним одна береза спустила до самого долу розкішні тонкі гілки, неначе розчесані довгі коси, присипані срібним пилом (І. Нечуй-Левицький).

Після уважного прочитання чи прослуховування тексту в ході бесіди необхідно з'ясувати, що це текст, бо всі речення доповнюють зміст одне одного, вони пов'язані між собою спільною темою. Роботу над визначенням теми тексту починаємо із заголовка. Учні можуть запропонувати свої варіанти – «Засніжений ліс», «Зимова казка лісу», «Фантастичне диво».

Темою твору є змалювання зими, картини зимового лісу. У тексті є ключові слова і вирази, що розкривають його зміст: *мертвої зими, сон заснулої землі, шар м'якого снігу, дорогому білому уборі, гілки, присипані срібним пилом.*

Далі звертаємо увагу дітей на те, як саме автор розкриває тему тексту: він поєднує опис зимового лісу з емоційним виявом свого захоплення побаченою картиною: *ліс порівнює з дівчиною, яка святково вбралася на своє весілля – молодю під вінцем, у дорогому білому уборі.* Це вбрання надзвичайно красиве, казкове – його не вигідає ні одна людська думка. Автор протиставляє красу мертвої зими картині природи влітку, вживаючи для цього образні означення – пишна фантастична картина, тихий, мрійний, фантастичний сон землі. Під час бесіди за змістом твору учитель звертає увагу дітей на лексичні засоби, за допомогою яких змалювана казкова картина зимового лісу:

- Чому автор порівнює ліс з молодю під вінцем?
- Що за «диво» вразило автора? Якими словами у тексті воно змалюване?
- Як ви уявляєте цю картину: блищало, сипало іскрами, діамантами? Чому автор порівнює сніжинки з діамантами? Який день описано у тексті – сонячний чи похмурий? Доведіть свою думку.
- Про який «квітник» згадується в тексті? Чому він фантастичний?
- Як описується в тексті береза? З чим порівнюються її гілки?
- Чи схожий цей текст на казку? Обґрунтуйте свою думку.

Аналізуючи текст, звертаємо увагу дітей на образні слова і словосполучення: *кружало терну ніби виткане з срібних ниток, невидані квітки викувані з срібла, гілки берези неначе*

розчесані довгі коси, присипані срібним пилом. Чому автор використовує у творі означення «срібний»? Як ви це уявляєте?

Поступово в дітей виробляється вміння виділяти незвичне в природі, милуватися, а значить, емоційно сприймати, виявляти своє особисте ставлення в образному слові. Визначаючи мету подібної роботи в початкових класах, В. Сухомлинський наголошував, що «вчити поетичної творчості треба не для того, щоб виростити юних поетів, а щоб облагородити кожне юне серце» [7, с. 211].

Аналізуючи текст, звертаємо увагу дітей на смислове поєднання речень. Інформація у тексті розгортається послідовно, кожне наступне речення пов'язане за змістом з попереднім. Звертаємо увагу учнів і на смислові зв'язки між абзацами, на логічні переходи від однієї мікротеми до іншої. Важливу роль у тексті відіграють займенники, які є одним із основних засобів зв'язку компонентів тексту. Наприклад: усе те диво – поєднує перше речення з другим. Відсутність у тексті діалогів створює цілісну картину – опис зимового лісу.

Дібраний учителем текст або тематично об'єднані тексти мають бути поліфункціональними: насиченими комунікативно-значущою лексикою, ілюструвати використання тих чи тих лексико-граматичних явищ на базі зв'язного мовлення, слугувати базою для низки робіт – постановки запитань, переказів різних типів, драматизації, побудови діалогів, висловлення власного ставлення тощо [3, с. 26].

Важливою вправою, яка сприяє розвитку творчих здібностей учнів, є лінгвістичний аналіз тексту, що передбачає визначення функцій мовних одиниць різних рівнів та їх вплив на стиль тексту, на те, яке враження в читача викликає цей текст і за рахунок чого автор досягає цього. Аналіз мовних засобів тексту покликаний розкрити його образно-естетичні функції. Діти повинні збагнути, що автор звичайні мовні засоби вводить у такий контекст, де вони виграють тими естетичними гранями, які викликають у нас захоплення, здивування, приносять насолоду [6, с. 53].

Уживання слів у переносному значенні вимагає своєрідного «перекладу» з узагальнених значень на образи уявлення. Образність мови, на яку обов'язково потрібно звернути увагу школярів під час аналізу тексту, є важливою ознакою віршованих творів. Наприклад:

Заворожений сад
 Ще учора чорнобривці
 Майорили у садку,
 І жоржини красувались
 За шипшиною в кутку
 А сьогодні... Де все ділось?
 Білим снігом замело –
 Ні жоржин, ні чорнобривців,
 Наче їх і не було.

Біля ганку вишня – біла,
 Наче знову зацвіла,
 А ялинка на верхівку
 Білу шапку натягла.
 Біло, тихо все навколо
 Хтось садок заморозив
 І пухкий сріблястий килим
 Самоцвітами розшив

(К. Підлісна)

Після ознайомлення з текстом з'ясовуємо його тему – прихід зими. Роботу над текстом починаємо із заголовку: Чому текст названо «Заворожений сад»? Хто заморозив сад? У тексті є ключові слова і вирази, які розкривають його зміст: *білим снігом замело, ялинка на верхівку білу шапку натягла, Хтось розшив самоцвітами пухкий сріблястий килим.*

Далі звертаємо увагу дітей на те, як саме автор розкриває тему тексту: він поєднує опис зимового саду з емоційним виявом свого захоплення побаченою картиною, протиставляючи осінній пейзаж зимовому: наче невідомий чарівник заморозив сад.

Під час бесіди за змістом твору вчитель звертає увагу дітей на лексичні засоби, за допомогою яких змальована казкова картина зимового саду, початку зими:

- Що вразило автора?
- Чому вишня *наче знову зацвіла*?
- Що то за килим розстелила чарівниця?

Поступово в дітей виробляється вміння виділяти незвичне в природі, милуватися, а значить, емоційно сприймати, виявляти своє особисте ставлення в образному слові.

Методичний аспект використання текстів на уроках мови базується на розумінні тексту як засобу оволодіння мовою і мовленням. Робота з текстом дає змогу раціональніше розв'язувати проблеми внутрішньопредметних зв'язків, показати функціонування у мовленні мовних одиниць усіх рівнів, проводити спостереження над відповідними мовними явищами, реалізовувати лінгвістичний, етнокультурознавчий компоненти нового змісту навчання мови. Комплексний аналіз тексту сприяє осмисленню учнями власної мовленнєвої практики, формуванню в них комунікативно-мовленнєвих умінь.

Творчим у повному розумінні слова висловлювання буває тоді, коли мовець цілком самостійно обирає тему, окреслює зміст, визначає побудову і здійснює мовне оформлення створюваного тексту, тобто працює над змістом і формою у їх діалектичному взаємозв'язку. Досягти цього можна лише тоді, коли перед учнями будуть стояти мовленнєві завдання, зумовлені екстралінгвальними факторами – метою висловлювання, умовами спілкування, коли хоча б частково вдається подолати найбільш суттєвий недолік, що призводить до безбарвності і невиразності створюваних учнями текстів. Необхідно «наблизити умови навчання до природних умов спілкування, «ввести учня в ситуацію мовлення і навчити орієнтуватися в ній». Це висуває на перший план вправи ситуативного характеру.

Найпростішим стимулом до продумування зв'язного висловлювання є запитання, якщо воно сформульоване так, що не допускає відповіді одним словом чи навіть одним реченням. Це дозволяє учневі діяти самостійно й індивідуально, визначаючи передусім зміст, а відтак і побудову та мовне оформлення відповіді.

Стимул до висловлювання можна сформулювати й по-іншому, вказуючи на те, якої сфери воно повинно стосуватися: напиши кілька зв'язаних між собою речень, у яких висловлювалася б позитивна оцінка людини; кількома реченнями розкажи про чийсь вчинок, який ти засуджуєш. Ефективність подібних завдань значною мірою залежить від того, наскільки чітко уявлятимуть учні описувані предмети чи події. Найвищого рівня вона досягає тоді, коли враховується конкретна ситуація мовлення: поділися з товаришами своїми враженнями від побаченого, прочитаного тощо.

Якості створюваного тексту завжди поліпшуються, якщо учні добре розуміють його призначення. Тому творчі вправи слід якнайтісніше пов'язати з життям, працею, навчанням школярів. Якщо пропонуємо написати роботу у формі листа, то обов'язково з'ясовувати, кому цей лист має бути призначений — адже від особи адресата значною мірою залежатиме і зміст, і побудова, і мовне оформлення створюваного тексту.

Отже, використання тексту як навчальної одиниці на уроках української мови визнається в сучасній методиці найперспективнішим. Робота з текстом сприяє виконанню завдань, пов'язаних з підвищенням як мовної, так і комунікативної компетенції учнів. При цьому, що особливо важливо, текст дозволяє побудувати освітній процес як процес продуктивний, творчий, особистісно орієнтований, спрямований на розвиток дитячої креативності.

Список використаних джерел

1. Вашуленко М. С. Українська мова і мовлення в початковій школі : метод. посіб. / М. С. Вашуленко. – Київ : Освіта, 2006. – 268 с.
2. Лещенко Г. Функціонально-комплексний підхід до роботи з текстом як засіб формування комунікативної україномовної компетенції школярів / Г. Лещенко // Українська література в загальноосвітній школі. – 2005. – № 7. – С. 26-30.
3. Мельничайко В. Я. Лінгвістика тексту в шкільному курсі української мови: Посібник для вчителя / В. Я. Мельничайко. – Київ : Радянська школа, 1986. – 168 с.

4. Мельничайко В. Я. Творчі роботи на уроках української мови: посібник для вчителів / В. Я. Мельничайко. – Київ : Радянська школа, 1984. – 223 с.
5. Мельничайко В. Я. Граматико-стилістичні помилки та способи їх усунення / В. Я. Мельничайко // УМЛШ. – 1973. – №3. – С. 53-58.
6. Національна доктрина розвитку освіти // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2002. – №2. – С. 9-22.
7. Сухомлинський В. О. Вибрані твори в 5-ти т. / В. О. Сухомлинський. – Київ : Радянська школа, 1977. – Т. 3. – 670 с.

The article deals with the problem of development of junior pupils' creative abilities while working with the text. The topicality of the problem is proved by a number of domestic and foreign scientists' researches.

Creative abilities can be developed only through creative learning activity. Primary school age is a sensitive period for developing creative abilities and creativity. It is shown that speech activity is a creative one, so junior pupils' creative abilities may be successfully formed in the process of their speech activity, while making texts and through their perception at the lessons of Ukrainian language.

The important component of junior pupils' creative abilities development is the work with the word: enrichment of pupils' vocabulary, selection of stylistically appropriate synonyms, finding antonyms, interpretation of words with transferred meaning, and the use of figurative vocabulary.

Particular attention is paid to the linguistic analysis of the text as the exercise promoting the development of junior pupils' creative abilities. It involves defining the functions of linguistic units of different levels and their impact on the style of the text, the impression of the reader through perception of the text and stylistic devices the author uses to achieve such effect. The analysis of linguistic means of the text reveals its figurative and aesthetic functions.

The author has established the fact that the use of the text at the lessons of Ukrainian language as the main didactic unit allows forming junior pupils' communicative competence, improving the level of pupils' creativity, developing their linguistic abilities and intensifying their creative potential.

Key words: *creative abilities, study, speech activity, search activity, creative potential, creative exercises, text, linguistic units, linguistic understanding, communicative competence, speech, utterance.*

УДК 373.3.016:811.161.2

Наталія Мелекесцева
Nataliia Mieliekiesteva

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ПРИКМЕТНИКА НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ

INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES WHILE TEACHING THE ADJECTIVE AT THE LESSONS OF UKRAINIAN LANGUAGE IN PRIMARY SCHOOL

Статтю присвячено проблемі використання інформаційно-комунікаційних технологій на уроках української мови в початкових класах у процесі формування граматичної компетенції молодших школярів, зокрема при вивченні теми «Прикметник». Обґрунтовано особливості застосування інформаційно-комунікаційних технологій в початковій школі та змодельовано вправи для вивчення прикметника.

Ключові слова: *прикметник, граматичні категорії прикметника, інформаційно-комунікаційні технології навчання, урок української мови, початкові класи.*

Одним із пріоритетних напрямів розвитку освіти XXI століття є її інформатизація – забезпечення освітньої сфери методологією, технологією та практикою впровадження й